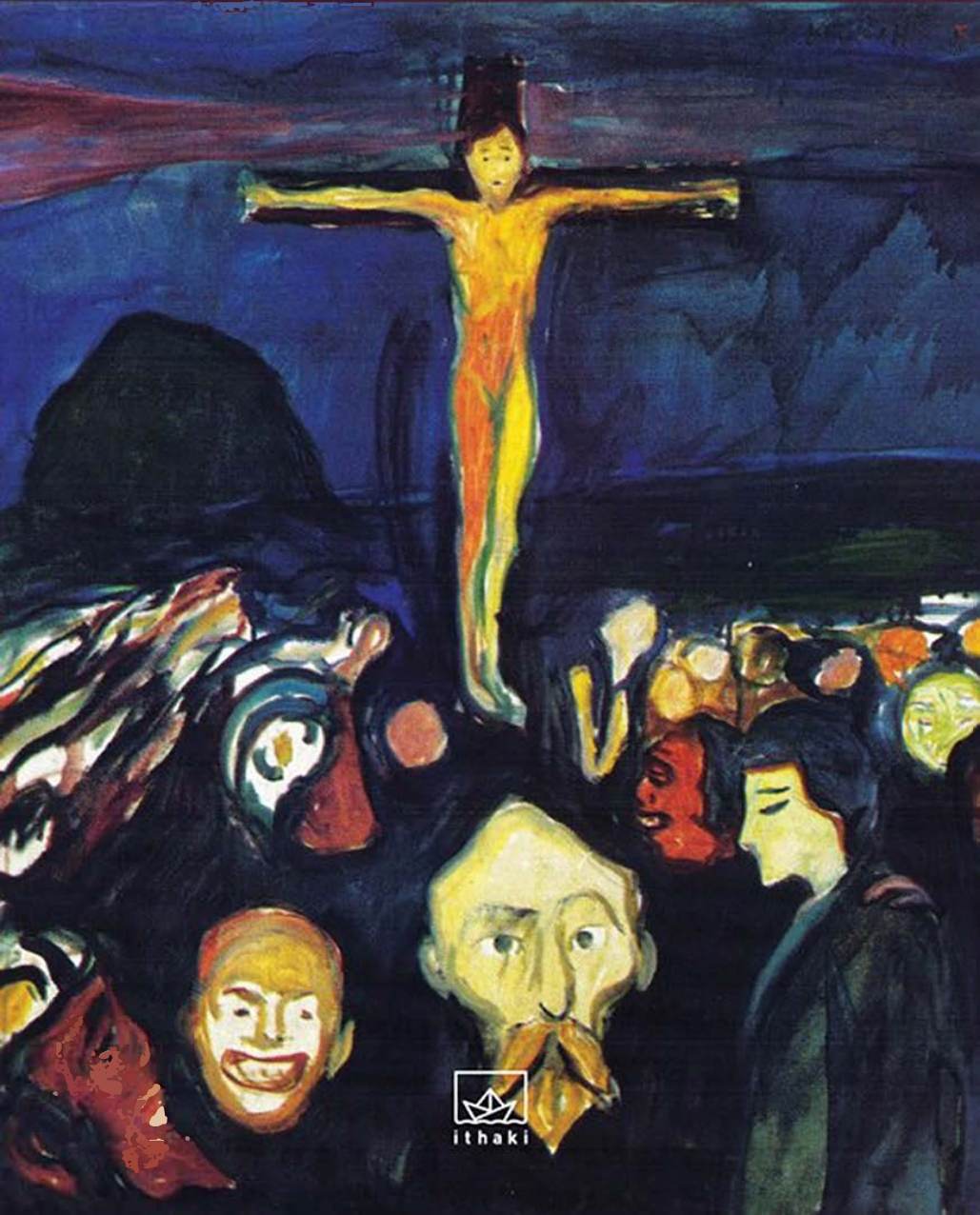

İTHAKI > KURAM

BRUCE K. WARD

DOSTOYEVSKI'NİN BATI ELEŞTİRİSİ

Güneş Ayas çevirisiyle

Bruce K. Ward 1950 Vancouver doğumlu Ward, Toronto Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü, master ve doktorasını Ontario, McMaster Üniversitesi'nde Dinsel Çalışmalar alanında yaptı. P. Travis Kroeker ile birlikte *Remembering The End: Dostoevsky As Prophet To Modernity* (Routledge, 2001) isimli bir çalışma da kaleme almıştır.

Dostoyevski'nin Batı Eleştirisi:
Yeryüzü Cennetinin Peşinde
Bruce K. Ward

Orijinal Adı: *Dostoyevsky's Critique of the West*
The Quest for the Earthly Paradise

Ithaki Yayınları - 1326

Yayıma Hazırlayan: *Selçuk Aylar*
Kapak Tasarımı: *Hamdi Akçay*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *B. Elif Balkın*
1. Baskı, Şubat 2018, İstanbul

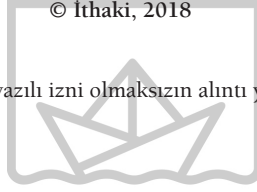
ISBN: 978-605-375-777-1

Sertifika No: 11407

© Wilfrid Laurier University Press, 2018

© Güneş Ayas, 2018

© Ithaki, 2018

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

i t h a k i

Ithaki™ Penguin Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.

Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul

Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34

editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul

Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97

Sertifika No: 40200

Bruce K. Ward

DOSTOYEVSKİ'NİN
BATI ELEŞTİRİSİ:
YERYÜZÜ CENNETİNİN PEŞİNDE

i t h a k i

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	7
Alıntılar İçin Başvurulan Türkçe Çeviriler	14
Dostoyevski'ye Ait Metinlerin Yazar Tarafından Kullanılan Edisyonlarının Kısaltmaları	15
GİRİŞ	19
BİR Rus Batıcılığının Tarihsel Gelişimi	31
İKİ Düzeni Sağlamaya Yönelik "Büyük Mefkûre"nin Teori ve Pratiği	69
ÜÇ Modern Batı'da "Büyük Mefkûre"	109
DÖRT Batı'nın Nihai Toplumsal Çözümü	165
BES Batı'nın Nihai Toplumsal Çözümü Hakkında Dostoyevski'nin Değerlendirmesi	217
ALTI Rus Sosyalizmi ve Batı'nın Krizi	259
EK	303
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	309

i t h a k i

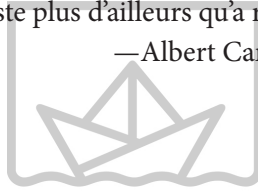

i t h a k i

Norma için

Il ne nous reste plus d'ailleurs qu'a renaitre ou a mourir.*

—Albert Camus, *L'Homme révolté*

i t h a k i

* “Öte yandan, yalnız yeniden-doğmak ya da ölmek kalıyor bize artık.” Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Kuzey Yayınları, 1985.

GİRİŞ

Savaş, terör ve adaletsizlikle dolu yüzyılımızda, Batı medeniyetinin köklü bir krizle karşı karşıya olduğu anlayışı gitgide yaygınlaşıyor. Batı medeniyetinin hastalıklarına, hatta bizzat varoluşuna yönelik endişeler, artık geçen yüzyılda olduğu gibi birkaç kişinin (bugün kâhince öngörüler olarak değerlendirdiğimiz) fikirleriyle sınırlı değil. Batı, apaçık teknolojik gücüne karşın, kendi geleceğine ilişkin inancını yitirdikçe, bu yaygın kriz duygusunun da krizin unsurlarından biri haline geldiği su götürmez bir gerçek. Batı medeniyetinin yeryüzüne yayılmış olmasından dolayı küresel bir nitelik de kazanan bir “Batı krizi”nin kabul edilmiş olması, bu krizin doğasına ilişkin bir fikir birliği söz konusu olduğunu göstermez. Krizin modern teknolojik toplumu kuşatan tedirgin edici politik, ekonomik, sosyal ve ekolojik değişikliklerden kaynaklanan dışsal bir kriz mi, yoksa içsel bir kriz mi olduğu konusunda pek görüş birliği olduğu söylenemez. Batı’nın içsel bir krizle karşı karşıya olduğunu düşünenlere göre, modern uygarlığı tehdit eden maddi problemler, gerçekte, daha temel bir ruhsal problemin göstergesi niteliğindedir. Bu yaklaşım, bir medeniyetin çeşitli unsurlarının nihai bir birlik oluşturacak şekilde birbirine bağlandığını ve bu birliğin insan yaşamında neyin öncelikli olduğu sorusuna verilen cevap temelinde algılandığını varsayar. Bununla birlikte, ruhsal bir krizin söz konusu olduğunu düşünenler, bunun nedenleri konusunda bir görüş birliğine varmış değildir. Aynı şekilde, bu krizin kabul edilmesi zorunlu olarak Batı için bir yeniden doğuş sağlayacak araçlar veya en azından ihtimaller konusunda görüş birliği olduğu anlamına gelmez. Bu sorunlar hakkındaki görüşlerin açıklıktan yoksun olması, ortaya

zorlu bir görev çıkarır. Bu görev, Batı modernliğinin krizine ışık tutabilmiş düşünörlere yakın bir ilgi gösterilmesini gerektirmektedir. İşte Fyodor Dostoyevski bu tip bir düşünördür.

Batı sorunu, Dostoyevski'nin yazdıklarının bütününde belirgin bir temadır. Belli başlı romanlarına en gelişigözel şekliyle bakıldığında bile, Batı medeniyetinin hemen hemen bütün yönleriyle ilgili bir dolu değinmeye rastlanabilir. Gazete makaleleri, yayınlanmamış defterler ve mektuplar türünden ikinci dereceden metinlerinde ise, Batı sorunu, sanatına oranla, daha eksiksiz ve belirgin bir şekilde kendini ortaya koyar. Kendi anlatımına göre, Batı'yla meşguliyeti, Moskovada küçük bir çocukken annesinin ona okuduğı ve “korkudan zangır zangır titremesine” neden olan Hoffman ve Radcliffe'in gotik korku hikâyelerini dinlerken başlamıştı.¹ Halka yönelik son söylevi olan, 1880 yılında Rus şairi Puşkin'i anma törenlerinde yaptığı bir konuşmada Batı sorunu hâlâ belirgin bir tema olmaya devam etmekteydi. Dostoyevski'nin Batı sorununa yönelik ilgisi, bir edebiyatçı olarak gerçekleştirdiğı daha temel çalışmalarının gölgesinde kalan gelip geçici bir hevesten ibaret değildi. Daha ziyade, hayatının ve yazdıklarının tam kalbinde yer alan bir sorundu. Bu sorunun Dostoyevski açısından ne kadar merkezi bir konum işgal ettiği, olumsuz bir örnek olmakla birlikte, zaman zaman sanatının katı estetik gerekliliklerine bile kafa tutması olgusunda görölmektedir. Örneğın *Budala*'nın en kritik anlarından birinde Prens Mişkin'in Batı krizi hakkında yaptığı uzun konuşma² estetik olarak uygun bir tercih sayılmaz. Öte yandan, Dostoyevski'nin sanatının en mükemmel örneklerinden biri olan *Karamazov Kardeşler*'deki “Büyük Engizisyoncu” bölümü, doğrudan Batı sorunuyla ilişkilidir.

Dostoyevski'nin Batı'nın kaderine yönelik ilgisinin temelinde kendisinin de kabul ve tasdik ettiği bir inanç yatmaktadır: Batı

¹ WNSI, s. 36 (1).

² Bkz. *The Idiot*, s. 585-88 (IV, 7).

onun “ikinci anavatanıdır.”¹ Buradan iki sonuç çıkar: Birincisi, Batı medeniyetinin bir çocuğu olarak Dostoyevski bu medeniyeti yakından tanımaktadır ve ona ilişkin bilgisi belli bir saygı ve sevgiyle örülmüştür. İkincisi; Dostoyevski tamamen Batı’nın bir parçası değildir ve bu nedenle de, Batı medeniyetini aklı başında bir şekilde gözlemlemesine yetecek bir mesafe koyabilmektedir. Dostoyevski hem Batı’nın temel özlemlerini kavrayabildiğini, hem de kendisini bu özlemlerden ayrı tutabildiğini düşünmüştür. Batı’nın krizine ilişkin düşüncelerinin temelinde yatan varsayım budur.

Aynı varsayım kimi modern Batılı düşünürlerce de ileri sürülmüştür. Sözelimi Nietzsche bunun en bariz örneğidir. Buna karşın, Dostoyevski örneğinde gerçekten de kendisi ile gözlemlediği Batı arasında dikkate değer bir mesafe söz konusudur. Gerçi bu mesafe, Petro’nun Batılılaşmacı reformlarından dolayı, (yüzyıllardır hüküm süren) Moskova Prenslığı ile Avrupa veya (daha derin bir ayrılığa işaret eden) Bizans ile Latin dünyası arasındaki mesafe kadar değildir. Buna karşın, Dostoyevski’ye, bir Rus’un Avrupalı olmadığını kesinkes ve belki de haklı olarak defalarca tekrarlayacak ölçüde büyüktür. Öyleyse, Rusya ile Avrupa arasındaki mesafe, Dostoyevski’nin Batı krizini bütün derinliğiyle kavramasını engelleyecek ölçüde büyük müdür? Bu soru, Batı hakkında gözlemlerinin geçerliliğini ve Batılılar hakkındaki değerlendirmelerinin haklılığını tartışılır kılmaktadır. Yine de bunlar vakitsiz sorulardır. Çünkü bizzat bu gözlemler bile Batı’da henüz ciddi bir ilgi görmemiştir. Batı medeniyetinin anlamı ve kaderine ilişkin belirgin ilgisine karşın, Dostoyevski’nin giriştiği Batı eleştirisi yeterince incelenmiş değildir.

Bu, Dostoyevski’nin Batı medeniyetiyle ilişkilerinin göz ardı edildiği anlamına gelmez. Batı kültürel mirası ve özellikle edebiyatı hakkında sahip olduğu bilgi ve bu bilginin kendi sanatı üzerindeki etkisi uzun uzadıya araştırıldı. Dostoyevski’nin bir sanatçı

¹ DW, s. 581 (Ocak 1877).

olarak Batı kültürüyle ilişkisine dair yapılan ayrıntılı ve kapsamlı incelemelere karşın, bu kültürün krizine ilişkin fikirleri genel bir ilgisizliğe mahkûm oldu. Bu ilgisizlik kesinlikle Dostoyevski'yi ciddi bir düşünür olarak görmek konusundaki gönülsüzlüğe bağlanamaz. Zira XIX. yüzyıl Rusyası'nda roman, edebiyattan çok daha fazla bir şeyi temsil ediyordu; öyle ki, edebiyat felsefi, dinsel, siyasal ve hatta ekonomik öğretilerin ifade edilmesinde kullanılan temel araçtı. Dostoyevski'nin Ruslar tarafından seçkin bir düşünür olarak kabul edilmesi, uzun süredir Batı tarafından da onaylanmaktadır. Bu nedenle, onun sanatsal tekniğine ilişkin yapılan analizler, dinsel düşüncelerinin ifade edilmesi bağlamında ilerlemektedir. Yine de, Batı, Dostoyevski'nin dinsel düşüncelerini kabul etmesine rağmen Batı eleştirisini benimsemez. Bu ikisi bir arada yer aldığında, ki çoğu zaman durum budur, dinsel düşünceleri Batı'nın kriziyle ilgili düşüncelerden ayrıştırılmaktadır. Örneğin "Büyük Engizisyoncu" genellikle en yüksek entelektüel ve sanatsal mertebeye layık görülmemekte, ancak onunla ilgili övgüler bu hikâyenin Batı'da yaşandığını ve ana karakterinin bir Batılı olduğunu genellikle göz ardı etmektedir. Bu olgu kabul edildiğinde bile, "Büyük Engizisyoncu" nun daha derinlikli temalarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmemektedir. Dostoyevski, her ne kadar insan ruhundaki krizi anlatan birinci sınıf bir öğretmen olarak görülse de, bu değerlendirme, insan ruhunun Batı'daki krizine ilişkin öğretisine uygulanmamaktadır.¹

Dostoyevski'nin Batı'ya ilişkin gözlemlerinin ciddiyetle değerlendirilmesinin önünde belli başlı iki engelin olduğu görülmektedir. Birincisi, Batı uygarlığına dair bilgisinin estetik bir fenomen olmakla sınırlı olduğu ve Batı sanatını kavrayışı ile Batı uygarlığının daha temel dayanaklarını kavrayışının karşılaştırılamayacağı şeklindedir. Batı sanatıyla Batı uygarlığını birbirinden ayırmak konusunda düşünülen yanlış bir tarafa bıraksak

¹ Örneğin bkz. H. De Lubac, *The Drama of Atheist Humanism* (New York, 1963), s. 227, 230; André Gide, *Dostoevsky* (Norfolk, Conn, 1949), s. 87-98; A. De Jonge, *Dostoevsky and the Age of Intensity* (Londra, 1975), s. 69.

bile, Dostoyevski'nin Batı hakkındaki bilgisinin Batı sanat mirasıyla sınırlı olmadığını vurgulamak gerekir. Gençliğinden itibaren okumalarının Batı'ya ait felsefi, dini, siyasi ve hatta ekonomik eserleri içerdiğine ilişkin kanıtlar mevcuttur. (Bu eserler genellikle Fransızca ve Almanca orijinallerinden okunmuştur.)¹ Şüphesiz modern Batı'nın kapıları ona Schiller'in, Beethoven'in, Hugo'nun, Balzac'ın ve Dickens'in sanatıyla açıldı; ancak aynı zamanda Rousseau, Kant ve Hegel'i inceleyerek Batı'yı tanıdı. Ayrıca, Batı düşüncesinin XIX. yüzyıl Rusyası'ndaki en büyük yorumcularıyla da yakın temas halindeydi.² Batı düşüncesi hakkındaki bu bilgisine ek olarak, Batı pratiğine de ayrıntılı ve kapsamlı bir aşinalığı vardı.

İçerik olarak edebiyat kadar siyasi konuları da bünyesinde barındıran muhtelif gazetelerde editör olarak çalışmış olması, Dostoyevski'ye Batı'nın iç ve dış politikasını yakından takip etme fırsatını verdi. Avrupa ülkelerine yaptığı uzun seyahatler ve buralarda geçirdiği zaman, bu aşinalığı daha elle tutulur bir seviyeye taşıdı.³ Dostoyevski'nin modern Batı uygarlığının temel bileşenlerini ne derece kavrayabildiğine dair bir yargı oluşturmak için onun Batı eleştirisini yeterli düzeyde etüt etmek gerekir. Bununla birlikte, Dostoyevski'nin yaşamöyküsüyle ilgili mevcut malzeme, onun Batı uygarlığının sanatsal olmayan yönleri hak-

¹ Bunun kanıtları, örtük olarak Dostoyevski'nin yazdıklarında bu eserlere yaptığı gönderme ve imalarda bulunabilir. Maddi kanıtları ise Dostoyevski'nin mektupları ile karısının, arkadaşlarının ve tanıdıklarının tanıklıklarıdır. Bu meseleyi ayrıntılı olarak ele alan iki Dostoyevski çalışması için bkz. J. Frank, *Dostoevsky, the Seeds of Revolt 1821-1849* (Princeton, 1976); L. Grossman, *Dostoevsky* (Londra, 1974). Bu sorun, mevcut çalışmanın birinci bölümünde ele alınmaktadır.

² Bunlar arasında Alexander Herzen, Vissarion Belinsky, Vladimir Solovyov ve Nicholas Strakhov gibi isimler vardır.

³ Dostoyevski'nin Avrupa seyahatlerinin daha ayrıntılı bir güzergâhı için bkz. G. Aucouturier ve C. Menuet, *Album Dostoievski* (Paris, 1975). Avrupada geçirdiği yılların ayrıntılı bir anlatımı için karısının anılarını okumak faydalıdır. Anna Dostoyevsky, *Reminiscences* (New York 1975, Bölüm 4).

kındaki bilgisinin ikinci dereceden kaynaklardan edinilmiş yetersiz ve yüzeysel bilgiler olmadığını göstermektedir.

Dostoyevski'nin Batı hakkındaki fikirlerinin ciddi düzeyde incelenmesinin önündeki ikinci engel, bu fikirlerin Dostoyevski'nin temel fikirleriyle uyumsuz olduğu konusunda ki şüphedir. Dostoyevski'nin Batı'nın krizine ilişkin gözlemleri politik nitelik taşıdığından, daha derindeki dinsel düşünceleriyle bu gözlemler arasında gerçek bir ilişki yokmuş gibi görünür. Bu nedenle de Batı hakkındaki fikirleri, bütün insanlığa hitap eden dinsel fikirlerinin aksine, onu bir XIX. yüzyıl Rus milliyetçisi olarak karakterize eden politik önyargılarla ilişkilendirilir.¹ Bu tip bir bakış açısı ise ancak Dostoyevski'nin Batı hakkında ne söylemesi gerektiğinin dikkatli bir şekilde incelenmesinden sonra sınanabilir. Sonuçta, Dostoyevski'nin Batı hakkındaki politik fikirleri ile dinsel düşüncesi arasında hiç yapmadığı bu ayırım, onun yazdıklarını kendisinden daha iyi açıklayabildiğini varsayar. Yine, aynı varsayımın göre, Dostoyevski'nin insan yaşamının en zor sorunlarına yönelik derinlikli bakış açısı, kendi sahip olduğu şovenist Rus zihniyetinin ilgilendiği nispeten daha basit meseleler için geçerli değildir. Bu tip varsayımlar, pekâlâ, Dostoyevski'nin görüşlerinin bir bütün olarak anlaşılmasını zorlaştırmış olabilir.

Rusya'nın en önemli filozoflarından biri olan, Dostoyevski'nin yakın arkadaşı Vladimir Solovyov şöyle demiştir: "Dostoyevski'nin bütün faaliyetinin özü, yani toplumsal bir kişilik olarak Dostoyevski'nin anlamı iki cepheli bir sorunun yanıtlanmasıyla ilgilidir: Toplumsal düzeni sağlamaya yönelik bir mefkûre ve

¹ Bu görüşün en uç ifadesi için bkz. I. Howe, *Politics and the Novel* (Londra, 1961), s. 54-55. Bununla birlikte, Dostoyevski'nin Batı hakkındaki gözlemleriyle ilgili olarak, onun düşüncesine çok daha fazla sempati besleyenler tarafından, özde aynı nitelikte fikirler ifade edilmektedir. Örneğin bkz. H. De Lubac, *The Drama of Atheist Humanism* (New York, 1963), s. 184; A. De Jonge, *Dostoyevsky and the Age of Intensity* (Londra, 1975), s. 64; V. Ivanov, *Freedom and the Tragic Life, a Study in Dostoevsky* (New York, 1971), s. 155.

bu mefkûrenin gerçekleşmesinin en samimi ve gerçek yolu.”¹ “Dostoyevski’nin anlamı”na ilişkin bu temel değerlendirme Batı’da yeterince ilgi görmedi. Buna karşın, Dostoyevki’nin insan ruhunun en yüksek amaçlarına yönelik fikirleriyle, iç ve dış politik gelişmelere yönelik kılı kırk yaran ilgisi arasındaki apaçık çelişkinin daha doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlayabilir. Bu çalışmanın temel tezi şudur: Dostoyevski’nin dinsel düşünceleriyle, Batı’ya ilişkin siyasal analizleri arasındaki çelişkinin iki kutbu, ancak “en iyi beşeri düzen” sorunu çerçevesinde bir araya getirilebilir. Bu sorun, hem Dostoyevski’nin Batı krizine ilişkin değerlendirmesini hem de bu krizin nasıl üstesinden gelinebileceği yönündeki önerilerini açıklığa kavuşturabilecek temel çerçevedir.

En iyi beşeri düzen sorununu hem politik hem de dinsel bir mesele olarak kavramak noktasında, Dostoyevski, Batı modernliğini şekillendiren isimlerle birleşir. Sözelimi, Dostoyevski’nin bu yaklaşımı, düzen sorununa ilişkin düşüncelerini sadece bilimsel olarak sınanabilen *jus naturale* ile değil, Kutsal Kitap’ın yeni bir yorumuyla da temellendirme ihtiyacı hisseden Hobbes; “gerçek devlet adamı”nın Judaik yasa tarafından kurulan düzene hayranlık duyması gerektiğini söyleyen ve toplumsal sözleşmenin kutsallığını sivil dinin dogmalarıyla güvence altına almayı bizzat arzulayan Rousseau ve liberal-sosyalist çöküşe karşı mücadelenin Batı’nın Yahudi-Hıristiyan dinsel mirasına yönelik bir saldırıyı gerektirdiğini söyleyen Nietzsche ile uyumludur.² Yine de, Dostoyevski’nin, bu tip düşünürler tarafından temsil edilen modern Batı entelektüel geleneği içine yerleştirilmesi kolay değildir. İleride göreceğimiz gibi, Hobbes’ta ifadesini bulan ve siyasetçileri “ticaret ve para” dışında bir şeyden bahsetmemeye teşvik eden İngiliz liberalizmine karşı çıkma noktasında Rousseau ile birliktedir. Buna karşın,

¹ V. Solovyov, “Tri rechi v pamyat Dostoyevskago”, *Sobranie sochinei* (Brüksel, 1966), III-IV, s. 193.

² Bkz. T. Hobbes, *Leviathan* (New York, 1962), bölüm III; J. J. Rousseau, *du Contrat social et autres oeuvres politiques* (Paris, 1975), s. 263, 334-35; F. Nietzsche, *Beyond Good and Evil* (New York, 1966), s. 202.

Rousseau'nun ürünü olan ve bir yandan eşitlik gibi bir Hıristiyan ahlâk prensibini sahiplenirken, diğer yandan tutarsız bir şekilde bu prensiplerin aşkın temellerinden kurtulmak isteyen “cenneti dünyaya taşıma” gayreti içindeki liberal sosyalist geleneğe yönelik Nietzsche'nin eleştirisiyle de aynı noktadadır.¹ Hıristiyan inancının içkinleştirilmesine yönelik bu tip bir eğilim, Nietzsche için olduğu gibi Dostoyevski için de Hegel felsefesinde doruğuna ulaşmıştır.² Bununla birlikte, Hegelci liberalizm-sosyalizme karşı en belirgin ifadesini Nietzsche'de bulan Avrupa kökenli tepki ile Dostoyevski'yi özdeşleştirmek de hata olur. Çünkü Dostoyevski'ye göre, Nietzsche'nin eşitlik kavramına itirazı ve bir bütün olarak Nietzsche düşüncesi Hegel'in sisteminde içkindir. (Bu durumda çağdaş siyaset felsefesinin en acil çözüm bekleyen sorunlarından biri konusunda Dostoyevski, toplumsal olarak homojen ve evrensel bir Hegelci devletin gerçekleşmesinin, küresel bir tiranlık sonucunu doğuracağından endişe edenlerle aynı saftadır.)³

Bununla birlikte, Hegel'in cennet ve dünyayı bağdaştırmaya çalışan fikirlerine itiraz ederek cenneti bu girişime uygun olmayan aşkın yönüne işaret edenlerle Dostoyevski'yi aynı safa yerleştirmek konusunda da acele etmemek gerekir. Dostoyevski, her zaman, kendini, adaletin bu dünyada sağlanması yönünde şiddetli bir arzu duyanlara yakın hissetti. Evrensel ve homojen devlet anlayışını reddetmiş olması, evrensel bir özgürlük, eşitlik ve kardeşlik düzenini reddetmesini gerektirmez. Ona göre, beşeri düzen sorunu, Kutsal Kitap'taki vahyin ve Yunan felsefesinin içerdiği mefkûrenin içkinleştirilmesi ile bunun mutlak aşkınlığının kesin olarak iddia edilmesi seçenekleri arasına sıkışmayı gerektirecek bir sorun değildir. Belki de Dostoyevski'nin Batı düzeninin krizine ilişkin değerlendirmelere en ciddi katkısı, bu

¹ BK, s. 27 (I, 5).

² Burada “içkinleştirme” terimini kullanımım hakkında bkz. E. Voegelin, *Science, Politics and Gnosticism* (Chicago, 1968), s. 88-92.

³ Bkz. L. Strauss, *On Tyranny* (New York, 1968); G. Grant, *Technology and Empire* (Toronto, 1969), “Tyranny and Wisdom.”

yanlış değerlendirilmiş “ya hep ya hiç” mantığının orijinal olarak Batı’ya miras kalan dinsel öğretinin saptırılmasından kaynaklanmış olduğunu ve bu yüzden de bu ikilemin çözümünün orijinal öğreti içinde aranması gerektiğini gözlemlemesidir. Bu, Dostoyevski’nin bu çözümün kaynağına işaret etmekten daha fazlasını yaptığını iddia etmek anlamına gelmez.

Dostoyevski’nin bu alandaki katkısını doğru bir şekilde değerlendirebilmek için, modernliğin krizine ilişkin analizi konusunda açık bir fikre sahip olmak gerekir. Bu çalışmanın temel amacı, Dostoyevski’nin Batı hakkındaki gözlemlerinin daha derindeki temel düşünceleriyle bir bütün oluşturup tutarlı bir eleştiri meydana getirdiğini göstererek, mümkün olduğu kadar açık bir şekilde Dostoyevski’nin Batı’ya ilişkinin öğretisini yorumlamaktır. Dostoyevski’nin Batı eleştirisini ondan daha iyi ifade etmek gibi bir iddiam yok. Sadece, bu temanın daha sistematik ve açık bir şekilde düzene konabileceğini ve böylece Dostoyevski’nin eserlerinin muhtelif yerlerine serpilmiş olan Batı eleştirisinin ilgilenenler için daha erişilebilir olmasının sağlanabileceğini düşünüyorum. Şüphesiz, Dostoyevski’nin Batı’yla ilgili birçok gözlemi, eserlerine rasgele ve birbiriyle bağlantısız görünen kısımlar halinde dağılmış durumdadır. Roman sanatının biçimsel zorunlulukları, bu eleştirinin daha sistematik hale getirilmesini imkânsız kılmasa bile çok zorlaştırmış olabilir. Başında bulunduğu çeşitli gazetelelerde yayınlanan doğrudan Batı’yla ilgili makaleleri bile, daha düzenli bir ifade tarzı olan deneme veyahut inceleme tarzında değil tefrika biçiminde yayınlanmıştır. Bu nedenle Dostoyevski’nin Batı eleştirisini bir düzene sokup daha erişilebilir kılmaya çalışırken, Dostoyevski’nin kendisinde var olmayan bir düzenleme ve tarzdan faydalanacağım. (Gerçi, Dostoyevski’nin, Batı eleştirisine daha sistematik bir biçim vermeye bizzat niyet ettiği yönünde bazı işaretlerin olduğunu da söylemek gerekir.)¹

¹ Örneğin bkz. K. P. Pobedonostsev’e yazdığı 16 Ağustos 1880 tarihli mektubu: “Her zaman belli düşünceleri temel bir fikir içinde ifade etmek zorunda kalıyorum, oysa ki bunları daha da geliştirmek ve temel-

Bununla birlikte, çalışmamız, Dostoyevski'nin muhtelif eserleri arasına dağılmış Batı eleştirisiyle ilgili temaları yeniden düzenlemekle sınırlı olmayacaktır. Bu tip bir pasif yaklaşım Dostoyevski'nin düşüncesinin ifade edildiği ortam ve araçlar içinde mümkün değildir. Her ne kadar Dostoyevski'nin Batı'ya ilişkin öğretisinin büyük bir kısmı gazete makalelerinde bulunsa da, bu fikirlerin doruk noktası sanatında ifadesini bulur ve hiçbiri doğrudan Dostoyevski'nin sözcüsü olmayan muhtelif roman karakterleri aracılığıyla ifade edilir. Bir bütün olarak Dostoyevski'nin sanatı, gerçekten de, farklı öğretilerin nihai bir hakem olmaksızın birbirleriyle çatıştıkları bir arena niteliğindedir.¹ Bu yüzden, onun Batı eleştirisini yorumlamak için aktif bir değerlendirmeye ihtiyaç vardır. Üstelik bu değerlendirme yapılırken, Dostoyevski'ye, kendisinin savunmadığı fikirleri atfetmek için dikkatli davranmak gerekir.² Bu çalışmanın, modern Batı'nın bugün karşı karşıya olduğu durumun ötesinde daha kalıcı ve ölümsüz bir problem olarak beşeri düzen sorununa ilişkin Dostoyevski'den neler öğrenebileceğimizin açıklığa kavuşturulmasına hizmet edeceğini umuyorum. Çünkü Dostoyevski'nin bir düşünür olarak en büyük özelliği, kendi zamanının acil çözüm bekleyen sorunlarını ölümsüz ve kalıcı sorunlar ışığında çok daha geniş bir çerçeveye yerleştirmesidir.³

Dostoyevski Batı'nın krizine ilk kez Rus Batıcılığı aracılığıyla

lendirmek gerek." Bu çalışmanın amacı tam da bu: Dostoyevski'nin Batı hakkındaki fikirlerini "geliştirme ve temellendirme" işini üstlenmek.

¹ Dostoyevski'nin sanatında "çokseslilik" üzerine aydınlatıcı bir çalışma için bkz. M. Bakhtin, *Problems of Dostoyevsky's Poetics* (Ann Arbor, 1973), bölüm 3 [M. M. Bahtin, *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*, çev. Cem Soydemir, Metis Yayınları, 2. Baskı, 2015].

² İyi ki Dostoyevski'nin mektupları, düzyazıları ve notları var da, romanlarındaki farklı öğretiler hakkında bizzat kendisinin ne düşündüğünü dikkatli bir araştırma sonucunda öğrenebiliyoruz. Sonuç olarak, her ne kadar sanat eserinin her zaman yaratıcısının niyetlerini yansıtır yansıtmadığı tartışmalı olsa da, Dostoyevski'nin temel niyetlerini öğrenmemiz mümkün.

³ Bkz. *BK*, s. 295 (V, 5).

tanık oldu. Dostoyevski'nin Rus Batıcılığı hakkındaki değerlendirmeleri, Batı'ya yaklaşımını da belirlemektedir, bu nedenle de onun Batı eleştirisine giriş için en uygun noktadır. Bu eleştiriye ilişkin değerlendirmelerimiz, bizi, Dostoyevski'nin modern Batı'da toplumsal düzen sorununa ilişkin değerlendirmelerinden, "Batı'nın nihai toplumsal çözümü"nü'nün içsel anlamını açığa çıkarmasına ve nihayet Batı medeniyetinin kökenlerine ilişkin yargılarına götürecektir.

